

KARAY TÜRKLERİ'NİN DÜNÜ BUGÜNÜ*

Şaban KUZGUN**

Karaylar denilince kastedilen şey din yönünden Musevi olmalarına ve kutsal kitap olarak Tevrat'a inanmalarına rağmen halen Türkçe konuşan ve Türk ırkına mensup olan küçük bir topluluktur.¹ Özel olarak konuyu araştıranların dışında Türk kamuoyu Tevrat'a inandığı halde Türkçe konuşan ve Türklüklerini koruyan bu küçük Türk topluluğunun varlığından uzun süre haberdar olmamıştır. 1990'lı yıllarda gazete sayfalarında varlıklarından bahsedilmeye başlanan Karaylar ve Karay Türkleri ile ilgili olarak ilk ciddi araştırma, 1977-1980 yılları arasında merhum Prof. Dr. Hikmet Tanyu nezaretinde "*Hazarların Yahudileşmesi ve Karai İnanıcı Üzerinde Bir Araştırma*" konulu doktora tezidir. Bu tez daha sonra "Hazar ve Karay Türkleri" adı ile kitap olarak neşredilmiştir.²

Konuya giderken önce Karai, Karaim ve Karay kelimelerini kısaca açıklamak gerekir. Karai kelimesi bir Yahudi mezhebinin adıdır. Orta çağlarda Yahudiler *Rabbani* ve *Kari* olmak üzere iki ana gruba ayrılmışlardı Yahudilerden kutsal kitap olarak sadece Tevrat'ı benimseyen Talmud vb. sözlü rivayetleri kabul etmeyenlere Karai denilirdi. Aslı İbranice olan Karai kelimesinin çoğulu Karaim'dir. O dönemde yaşayan Yahudilerden Tevrat'a inanmakla beraber bu kitabın yanı sıra Talmud'un da kutsal kitap olarak benimseyen ve sözlü rivayetlerin tamamını benimseyenlere Rabbani denilirdi. VIII. Yüzyılın birinci yarısından net olarak ortaya çıkan Karai mezhebi Rabbani mezhebi gibi anti proselitist bir yapıya sahip değildir.³ İsrail Oğullarının dışında kalan ırklardan insanlar Karai mezhebine girebilirken Rabbani-ler kendi ırklarının dışındaki insanları bu mezhebe kabul etmiyorlardı. Dolayısı ile VIII. Yüzyıldan itibaren Karai mezhebine İsrail ırkından gelen insanlarla birlikte bu ırkın dışından meselâ Türklerden, Araplardan vb. ırklardan birçok insan katılmıştı. İşte Karai (çoğulu Karaim) kelimesi değişik ırklardan olmakla beraber Yahudi dininin Orta Çağda ortaya çıkan bu mezhebine mensup olan insanlarına verilen isimdir. Yahudi ırkından bir kimse Karai olabildiği gibi bir Arap veya Türk de Karai olabilir. Fakat bir Türk veya Arap Rabbani olmaz. Karay kelimesi ise Yahudiliğin Karai mezhebine

* Bu makale, hocamız tarafından Fakültemiz dergisinin dördüncü sayısında neşredilmek üzere gönderilmişti. Ancak elimize geç ulaştığı için beşinci sayısında yayımlamayı düşünyordük. Kendisini elim bir trafik kazasında kaybetmemiz nedeniyle, adına çıkardığımız bu armağan sayıda yayımlamayı uygun gördük. (T.K)

** Prof.Dr., Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Merhum Kurucu Dekanı.

¹ A. Zajaczkowski, *Karaims in Poland*. Warsaw, 1961, p.1-35.

² Şaban Kuzgun, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara, 1985.

³ Süreyya Şapşaloğlu, *Kırım Karaileri*, Türk Yılı, İstanbul, 1928.C.I.

girmiş olan Türklere verilen isimdir.⁴ İlerde daha geniş bir şekilde belirtileceği üzere VIII. Yüzyıldan itibaren muhtelif Türk boylarına mensup olan pek çok insan Yahudiliğin bu mezhebine girmiş daha sonra diğer ırklardan bu mezhebe girenler tamamen ortadan kalktıkları halde bu mezhebe giren Türkler kendi varlıklarını bu mezhebe mensup olarak devam ettirmişlerdir. Şu anda dünyada Türk asıllıların dışında Yahudiliğin bu mezhebine mensup olan kimse kalmamış gibidir. Uzun süre Kırım'da bir cemaat olarak varlıklarını devam ettiren bu mezhebe mensup olan Türkler kendi dillerinde kendilerine *Karai* ve *Karaim* yerine *Karay* ve *Karayım* demektedirler. Biz de onların bu ananelerine uyararak Türk ırkından gelen Karai mezhebi mensuplarına *Karay* Türkleri ismini veriyoruz. Yahudiliğin Talmud'u reddeden sadece Tevrat'ı kutsal kitabı olarak bu mezhebenden genel olarak bahsedeceğimiz zaman *Karai* ve *Karaim* kelimelerini kullanıyoruz.

Karay Türklerinin dününe baktığımız zaman onların M.S.VIII. yüzyılın ortalarından itibaren değişik zamanlarda Yahudiliğin Karai mezhebini kabul etmiş olan muhtelif Türk boylarından insanlardan meydana gelmiş olduklarını görürüz. M.S.VIII. yüzyılın birinci yarısında daha önce Bizans'a gelir yerleşmiş olan Karai mezhebindeki Yahudilerden bir kısmı zamanın Bizans İmparatorunun Yahudilere baskı yapmaya başlaması yüzünden Bizans'ı terk ederek önce Kırım'a daha sonra Hazar ülkesine gelip yerleşmişlerdir.⁵ Karai mezhebindeki bu göçmen Yahudiler zamanla Hazar Hakanının sarayına nüfuz etmiş ve başta Hazar Hakanı Bulan olmak üzere devletin üst düzey görevlilerinden bir kısmını Yahudiliğin Karai mezhebini kabul etme konusunda ikna etmişlerdi. Hazar Hakanlığı bünyesi içinde zamanla halktan bazı insanların da Karai mezhebine girmesi ile VIII. Yüzyılın ortalarında Hazar ülkesinde Bizans'tan gelen çok az sayıda İsrail asıllı göçmenlerin etrafında toplanmış olan bir Hazar Karai cemaati meydana gelmişti. Bu cemaate zamanla başta Kaliz ve Kuman-Kıpçak Türkleri olmak üzere diğer Türk boylarından katılmalar olmuş Karai toplumu gitgide büyümüş ve güçlenmiştir. Hazar Devletinin yıkılması ve onların yerini Kıpçakların alması Hazar ülkesindeki Karai cemaatinin zayıflamasına sebep olmuş zamanla Hazar ülkesindeki cemaat git gide azalmış ve Karailer Kırım çevresinde toplanmaya başlamışlardır. Hazar devletinin yıkılmasından sonra Kırım'da toplanmaya başlayan bu toplumun içinde Hazar, Kuman-Kıpçak, Kaliz, Kabar vb. Türk boylarından insanlar yer almakla beraber toplumun nüvesini Hazar Türkleri teşkil etmekte idi.⁶ Muhtelif Türk boylarından insanların oluşturduğu bu toplum zamanla mensubu buldukları boyların adını terk ederek içinde buldukları Yahudi mezhebinin adı ile, yani Karai adı ile anılmaya başlamışlardır. Önceleri bu toplum farklı Türk lehçelerini konuşurken zamanla Kıpçakça'nın hakim olduğu yeni bir lehçe konuşmaya başla-

⁴ Ş.Kuzgun a.g.e. s.299.

⁵ Arthur Koestler, The Thirteenth Tribe New York 1976 p.121.

⁶ Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Türkler ve Yahudiler, C.I, İstanbul 1976 s.28.

muştır. Toplumun çoğunluğunu Hazarların teşkil etmesine rağmen asırlar süren beraberlik sonunda ortaya çıkan yeni lehçede Kıpçakça'nın hakim olmasının sebebi bu yeni toplumun teşekkül ettiği yıllarda bölgeye Kıpçak Türklerinin hakim olmuş olması olarak gösterilmektedir.⁷ Bugün bu toplumun konuştuğu lehçe Kıpçakça'nın Karaim Türkçe'si adı ile isimlendirilmektedir. Başta İsrail olmak üzere dünyanın diğer yerlerinde yaşayan Karai mezhebindeki Yahudiler zamanla yok olmuş buna karşılık Kırım'da toplanmış olan Türk asıllı Karaylar XX. Yüzyıla kadar varlıklarını başarılı bir şekilde sürdürmüşlerdir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle komünist ihtilalden sonra Kırım'daki Karaylar ülkelerinden sürülmüş ve dünyanın çeşitli yerlerine dağıtılmışlardır. XII. Yüzyıldan itibaren Kırım'da kümelenen Karay Türk toplumundan bazı gruplar XIV. Yüzyıldan itibaren Litvanya ve Polonya'ya göç etmeye başlamış ve oralarda Karay cemaatleri oluşturmuşlardı. Ekim ihtilalinden sonra Kırım Tatarlarının uğradıkları akıbetin aynısına maruz kalan Kırım Karayları Sovyetler Birliğinin çeşitli bölgelerine sürgüne gönderilmişlerdi. Kaynaklar Stalin'in İkinci Dünya Savaşından sonra 30 bin Karay ürkünü başta Sibiryaya olmak üzere muhtelif yerlere sürgüne gönderdiğini haber vermektedir.⁸ Rusya'daki Komünist ihtilalden sonra 10 bin Karay Türkü Mısır'ı göç etmiş ancak Kanal Savaşından sonra Mısır'a rahatı kaçan Karay Türkleri, oradan İsrail'ı göç etmişlerdir. Günümüzde İsrail Hükümeti İsrail'de halen yaşamakta olan Karayların sayıları konusunda kesin ve doğru rakamlar vermemektedir. Bugün İsrail'de yaşayan Karayların sayısının 15 bin ile 20 bin arasında olduğunu söylemek mümkündür.⁹ Karaylar İsrail'de yoğun olarak Ramle-Lydda bölgesinde oturmaktadırlar. Birinci Dünya savaşından itibaren Kırım'ı terk etmeye başlayan Karayların bir kısmı Avrupa'nın çeşitli ülkelerine, Amerika'ya ve Avusturalya'ya göç etmişlerdir. A.B.D.'de daha çok New York, Şikago ve Kaliforniya gibi şehirlere yerleşen Karayların Merkezi Kaliforniya'da bulunan bir dernekleri ve vakıfları mevcuttur. Avrupa'da başta Fransa, İsviçre olmak üzere İtalya, İngiltere ve Almanya'da Karayların küçük cemaatler şeklinde varlıklarını sürdürdüklerini biliyoruz. Doğu Avrupa'da özellikle Litvanya ve Polonya'da asırlardan beri varlıklarını sürdüren Karay Türklerinin halen küçük birer cemaat olarak bu iki ülkede hayatlarını devam ettirdiklerini biliyoruz. Gerek Polonya ve gerekse Litvanya Karaylarının bu ülkelerde kendilerine ait vakıf ve dernekleri mevcut olduğu gibi, ayrıca Türk-Karay

⁷ R.Rahmeti Arat, **Türk Şivelerinin Tasnifi, Türk Dünyası El Kitabı**, Ankara 1976 s.313-315

⁸ Ahmet Caferoğlu, "Sovyet Rusya İdaresinde Esir Milletler", **Türk Kültürü** Sayı: 21 Ankara 1964,s.30-35.

⁹ Fani Elder, **Yahudiliğe Farklı Bakış Geleneğini Sürdürenler, Karaylar ve Karaizm. Salom Gazetesi**, İstanbul 1991.

kültürünü devam ettirmek üzere kitap dergi ve gazeteler neşrettiklerini biliyoruz.¹⁰

İstanbul'da M.S.VIII.Yüzyıldan itibaren günümüze kadar varlıklarını kesintisiz olarak sürdüren Karay toplumunun sayısının gitgide azaldığını ve İstanbul Karay toplumunun yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.¹¹ Bugün sayıları 100 civarında olan İstanbul Karaylarının kendilerine ait bir vakıfları ve kabristanları mevcuttur. Ayrıca yakın zamanlara kadar Çin'de Mançurya'da Karaim cemaatinin var olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz. Ancak İsrail dışında Orta Doğu'daki Karaim cemaatleri gibi Uzak Doğu'daki Karaim cemaatleri de Avrupa ve Amerika'ya göç ederek hemen hemen tamamen yok olmuşlardır.¹²

Halen dünyada yaşamakta olan Karayların sayısı yakın zamanlara kadar 20 bin ile 30 bin arasında olarak tahmin edilmekte idi Ancak Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra verilen bu rakamların doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Eski Sovyet topraklarına dağıtılmış olan ve uzun süre varlıklarından haber alınmayan birçok Karay'ın bugün yavaş yavaş izlerine tesadüf edilmekte ve eski Sovyet topraklarındaki Karayların sayısının verilen rakamlardan çok fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Halen Azerbaycan Dağıstan ve Tacikistan başta olmak üzere eski Sovyet coğrafyasında yeni kurulan devletlerde bir kısım "Dağlı" adı ile anılan Karay Türklerinin varlığı ortaya çıkmaktadır. İsrail hükümeti bunlarla ilgilenmekte onlara din adamları ve kitaplar göndererek onların Türk kökenli değil İsrail kökenli olduklarını onlara propaganda etmektedir. Yakın zamanlarda Sovyetler Birliğinden İsrail'e göç eden Yahudiler arasında Karayların var olduğunu da biliyoruz.¹³

Günümüzde dünyada yaşayan Karaylar Türk asıllıdırlar ve dinleri farklı olmasına rağmen Türkçe konuşmaktadırlar.¹⁴ Karay toplumunun büyük çoğunluğunu Hazar Türkleri teşkil ederler.¹⁵ Dolayısı ile Karay Türkleri Hazar Türklerinin varisleri ve torunları sayılmalıdırlar.

¹⁰ Halina Kobeckaite, Karaims as Turkish Speaking Etnic Group in Lithuania from 1398 til Now Ciepo Sempozyumu Bildiri Özetleri Ankara 1992 s.17.

¹¹ Zvi Ankori, Karaites in Byzantium. New York 1959 p 15-154

¹² Leon Nemoj, Karaites. Universal Jewish Encyclopedia V. VI p 314-319 New York. 1948.

¹³ Ş.Kuzgun, a.g.e., s.XXIII

¹⁴ Tadeusz Kowalski. Karaimische Texte im Dialekt von Troki Krakowie. 1928.p.XPLVIII

¹⁵ Simon Şişman, İstanbul Karayları, İstanbul Enstitüsü Dergisi, C.III s.97-102. İstanbul. 1957.